

Motion till riksdagen 2007/08:C206

av Lars Ohly m.fl. (v)

Jämställdhet och fysisk planering

1 Innehållsförteckning

2	Förslag till riksdagsbeslut	2
3	Bakgrund.....	3
4	Inledning	3
4.1	Deltagande av kvinnor och män	4
4.2	Planera för att bo, resa och arbeta	4
5	Externa handelsetableringar	5
6	Fritid & kön.....	6
7	Kultur, historia & kön	6
8	En trygg miljö för alla	7
9	Inför jämställdhetskonsekvensbeskrivningar	9
10	Krav på könsuppdelad statistik i planeringsdokumenten	10
11	Styr de statliga myndigheterna.....	10
12	Ändra plan- och bygglagens portalparagraf	10
13	Starta pilotprojekt i kommunerna.....	11

Fel! Okänt namn på

2 Förslag till riksdagsbeslut

1. Riksdagen begär att regeringen återkommer med förslag om att införa särskilda bestämmelser rörande detaljhandelsanläggningar i externa lägen i PBL.
2. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i motionen om att ett moratorium mot externa köpcentrum införs.
3. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i motionen om krav på jämställdhetskonsekvensbeskrivningar i samband med arbetet med översiktsplaner och detaljplaner.
4. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i motionen om att könsuppdelad statistik ska finnas med som underlag i samband med framtagande av översiktsplaner, detaljplaner eller andra plandokument av större betydelse för framtiden.
5. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i motionen om att i regleringsbrev eller instruktion ställa krav på att skriva in analyser om konsekvenserna för jämställdheten av olika myndighetsbeslut som rör markanvändning, byggande och rumsliga strukturer.¹
6. Riksdagen begär att regeringen återkommer med förslag om att i plan- och bygglagens portalparagraf göra ett tillägg som betonar vikten av jämställda levnadsförhållanden.
7. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i motionen om att regeringen aktivt bör verka för att ett jämställdhetsperspektiv inarbetas i EU:s olika dokument som rör fysisk planering.
8. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i motionen om att regeringen bör låta undersöka möjligheten att starta ett pilotprojekt i ett tiotal kommuner rörande jämställdhet och fysisk planering och att ett konkret förslag för projektets genomförande presenteras.

¹ Yrkande 5 hänvisat till AU.

3 Bakgrund

Det övergripande målet för svensk jämställdhetspolitik är att kvinnor och män ska ha samma makt att forma samhället och sina egna liv. En framgångsrik jämställdhetspolitik måste därför vara integrerad i all politik och aktivt syfta till att fördela makt och inflytande mellan kvinnor och män. Samhällsplanering förväntas vara till lika stor nytta för alla, kvinnor som män.

Utgångspunkten i den fysiska planeringen och markanvändningen är därför en könsneutral hållning. Men kön har tyvärr betydelse även för samhällsplaneringen, och det är vanligt att denna i högre utsträckning svarar mot männens behov och mindre mot kvinnornas. ”Alla” blir lätt synonymt med ”män”.

Kvinnor och män rör sig olika i det fysiska rummet. Något förenklat kan man säga att en mans rörelsemönster ser ut på följande sätt: hemmet–arbetet–hemmet. En kvinnas vardagliga rörelsemönster ser vanligtvis ut på ett annat sätt: hemmet–förskolan–arbetet–förskolan–affären–hemmet. Till det kan läggas att män i betydligt större utsträckning än kvinnor färdas med bil och att kvinnor i sin tur använder cykel och kollektivtrafik i betydligt högre grad än män. Vi måste därför alltid ställa oss frågor om vem det är vi bygger och planerar för samt på vilket sätt vi gör det. Vem är det som bygger, vems kunskap är det som har legitimitet och vad resulterar de tagna besluten i? Är det vägar eller cykelbanor som behövs, ska bostäderna ligga nära affärer och skolor eller bör kanske de offentliga platserna utformas på något visst sätt?

Kvinnors och mäns olika rörelsemönster påverkar alltså i hög grad markanvändningen. En viktig del av arbetet för att på lång sikt skapa ett mer jämställt samhälle är därför att bebyggelsemiljön faktiskt utformas efter målen i svensk jämställdhetspolitik. Jämställdhetsfrågorna måste ges en större roll och tas upp till diskussion i den fysiska samhällsplaneringen. På så vis kan vi få en rättvis diskussion och kunskapsprocess om hur vi formar vår gemensamma framtid.

4 Inledning

Plan- och bygglagen är i sig utformad så att det finns stora möjligheter att få in åsikter från medborgare och organisationer. Det demokratiska inslaget i planprocessen är i grunden stort, men utifrån den kunskap vi har om den rådande könsmaktordningen i samhället ges inte kvinnor och män likvärdiga möjligheter att delta i processen. Samhällsplanering är ett traditionellt manligt område och styrs således av en verklighet såsom män uppfattar den; mäns erfarenheter tenderar därför att värderas högre än kvinnors. Tvärfackligt samarbete med kommunens andra förvaltningar skulle förbättra könsfördelningen och ge ett tydligare helhetsperspektiv.

Fel! Okänt namn

4.1 Deltagande av kvinnor och män

Ett av jämställdhetspolitikens delmål är att kvinnor och män ska ha samma rätt och möjlighet att utöva ett aktivt medborgarskap och att forma villkoren för beslutsfattandet. Det är dock inte ovanligt att även medborgargrupper och samrådsgrupper har en överrepresentation av män. Detta beror knappast på att kvinnor skulle vara mindre intresserade, utan snarare på hur samrådsformerna ser ut. Det kan exempelvis spela stor roll vilken tid på dygnet som samrådet sker och huruvida dessa är strikt formellt eller mer informellt upplagda. Hur ser könsfördelningen ut i besluts- och samrådsprocesserna? Noterar man, och tar hänsyn till, eventuella åsiktsskillnader mellan könen? Används olika typer av kartläggning såsom enkäter och undersökningar?

Det finns några kommuner som har arbetat med metoder och strategier utifrån ett mer eller mindre uttalat könsperspektiv. I samband med att Kils kommun skulle arbeta fram en ny översiktsplan tillsattes fyra olika grupper: kvinnor, män, äldre och småbarnsföräldrar. Småbarnsföräldrarna erbjöds dessutom barnpassning för att kunna vara med i arbetet. Många kvinnor deltog och lämnade värdefulla åsikter som på många punkter skilde sig från de åsikter männen förde fram. Kvinnogruppen visade ett större intresse för kollektivtrafik, medan mansgruppen var mer inriktad på vägbyggen. Kvinnogruppen tillförde även många nya perspektiv, t.ex. kring omsorgs- och vårdfrågor, vilket utvecklade planen till att omfatta annat än bara mark- och vattenfrågor.

I Ljungby kommun bjöds medborgarna i Ryssby in för att delta i planeringen av området. Man arbetade medvetet med att vända sig till kvinnor på kvinnodominerade arbetsplatser. Ryssbyprojektet ledde fram till en rad slutsatser när det gäller kvinnors deltagande. Det är viktigt att anslå aktiviteterna långt i förväg och lägga träffarna i närheten av bostäder och arbetsplatser. Väsentligt är även att kommunen inte bara representeras av män och att tydliggöra för alla att det inte krävs någon fackkunskap för att delta. En annan slutsats är att inte tala så mycket om vad som krävs för att genomföra en planeringsprocess, utan i stället tala om vad fysisk planering är till för.

4.2 Planera för att bo, resa och arbeta

Som nämnts ovan använder kvinnor och män det fysiska rummet på olika sätt. Kvinnor arbetar generellt sett närmare bostaden och är fortfarande de som i större utsträckning står för matinköp och hämtning av barn. Kvinnor utnyttjar i högre grad kollektivtrafik än männen, medan män generellt reser längre och har större tillgång till bil.

När kommunerna tar fram översiktsplaner, eller formulerar visioner och mål i andra plandokument, måste de därför fråga sig vem som arbetar i kommunen och vem som pendlar till en annan kommun. Naturligtvis bör man även undersöka hur tillgången på bostadsnära förskolor och skolor ser ut, och likaså vilken service som erbjuds nära bostadsområdena.

5 Externa handelsetableringar

I detta sammanhang är etablering av stormarknader i externa lägen, dvs. utanför städer och tätorter, ett tydligt exempel på hur planeringen påverkar kvinnor och män olika. Ett flertal undersökningar, bl.a. från Handelns Utredningsinstitut (HUI), visar på samband mellan etableringen av externa köpcentrum och försämringar av bostadsområdets närservice. Antalet dagligvarubutiker fortsätter årligen att minska och därmed även annan service – inte minst i gles- och landsbygd. Sedan 1960 har antalet dagligvarubutiker minskat med anmärkningsvärda 75 %. Observera att externa handelscentrum inte ska blandas ihop med s.k. lågprisbutiker av den typ som blir allt vanligare i Sverige. Dessa har ofta en måttligare storlek och tenderar att etablera sig i centrala och bostadsnära områden.

Argumentet att externa köpcentrum leder till ökad konkurrens, och i längden till lägre priser på dagligvaror, har ifrågasatts av bl.a. Boverket. Myndigheten har tidigare gjort undersökningar som framhåller att orter som under lång tid haft externhandel inte har generellt lägre prisnivå, medan däremot lågpriskoncept förefaller viktigare i detta avseende.

Men oavsett hur man väljer att räkna kan man utifrån beskrivningen ovan konstatera att priset inte är allt. Vänsterpartiet motsätter sig varken konkurrens eller låga matpriser, men anser att planering ska vara till nytta för alla, dvs. såväl för män som för kvinnor. Att vissa grupper drabbas mer än andra av externhandelsetableringarnas utbredning på bekostnad av bostadsnära centrum är ett faktum. Alliansens partier menar att handelns etablering ”i mångt och mycket styrs av befolkningsunderlag och konsumenternas val”. Vänsterpartiet menar att man då måste fråga sig vilka konsumenters val det handlar om. Den mest relevanta frågan att ställa sig i sammanhanget är huruvida införandet av fler externhandelscentrum kring våra städer ger oss en mer jämställd infrastruktur.

Etableringen av externa köpcentrum är en rättvisefråga, en miljöfråga och en jämlikhetsfråga men kanske framför allt en jämställdhetsfråga. De billösa i samhället drabbas, och 70 % av bilförarna är män. Bland de äldre är fördelningen ännu skevare. I de fall där pensionärer drabbas, drabbas alltså kvinnliga pensionärer mer, i de fall där låginkomsttagare drabbas är kvinnorna fler. Svaret på frågan ovan blir således att införandet av fler externhandelscentrum kring våra städer inte ger oss en mer jämställd infrastruktur. Kvinnorna är de som drabbas hårdast när den bostadsnära servicen försämras eller – som på många platser – försvinner helt.

I flera europeiska länder finns starka restriktioner mot köpcentrum utanför stadskärnorna. I Plan- och bygglagskommitténs slutbetänkande, Får jag lov, ansåg man dock inte att det fanns några skäl att föreslå särskilda bestämmelser som rör enbart detaljhandelsanläggningar. Vänsterpartiet ställer sig delvis bakom detta, såtillvida att möjligheterna att reglera handelsändamålet i detaljplan därmed föreslås kvarstå. Vi anser dock att lagstiftningen i dag är otillräcklig för att garantera att tillräckliga sociala hänsyn tas vid etableringen av externa köpcentrum. Plan- och bygglagskommittén (PBL-kommittén) presen-

Fel! Okänt namn på

terade inte några tillfredsställande förslag på förändringar då det gäller utbyggnaden av externa köpcentrum.

Lagstiftningen på området bör skärpas. I den fortsatta beredningen av dessa frågor bör man eftersträva ett stopp för vidare utbyggnader av dagligvaruhandeln i externa lägen. Med syfte att utveckla befintliga stadskärnor ska det i PBL införas särskilda bestämmelser rörande detaljhandelsanläggningar i externa lägen. Detta bör riksdagen som sin mening ge regeringen till känna.

I avvaktan på lagändringar enligt ovan bör man, på samma sätt som man gjort i exempelvis Danmark, omgående införa ett moratorium mot externa köpcentrum.

Vänsterpartiet har tidigare yrkat på ett sådant moratorium, men i betänkande 2006/07:CU19 föreslog civilutskottet avslag på yrkandet med motiveringen att man bör avvakta Regeringskansliets pågående beredning med anledning av PBL-kommitténs slutbetänkande.

Vänsterpartiets förslag är dock att man, i just avvaktan på lagändringar enligt ovan, omgående inför ett moratorium mot externa köpcentrum. Detta bör riksdagen som sin mening ge regeringen till känna.

6 Fritid & kön

Kvinnor och män – pojkar och flickor – har olika fritidsaktiviteter. Samhällsbyggande är på många sätt en fråga om fördelning av begränsade resurser, och om alla ska ha likvärdiga möjligheter att utöva aktiviteter på fritiden måste också resurserna fördelas likvärdigt. Det är dock en oerhörd konkurrens om dessa, och de som förfogar över medlen har goda chanser att få igenom sina idéer. Detsamma gäller de grupper som arbetar med planeringsprocessen. Hur görs prioriteringarna i samhället, av vem görs de och vilka konsekvenser leder de till?

Om mark, plats och rum används på lika villkor mellan könen måste också fritidsutbudet ha en mångfald. Ger planeringen möjlighet till sociala och fysiska aktiviteter för både kvinnor och män dag- och kvällstid? Hur är skolgårdarna utformade? Finns det naturliga mötesplatser att tillgå på både dag- och kvällstid? Vilka idrottsanläggningar planeras det för? Denna typ av konsekvensanalyser bör alltid finnas med i kommunernas samhällsplaneringsprocesser.

7 Kultur, historia & kön

Våra gemensamma kulturmiljöer ger oss ett historiskt sammanhang, stärker identiteten hos det egna området och ökar förståelsen mellan generationer. Vid en första anblick är det många som tror att det inte går att lägga ett köns-perspektiv på vilka kulturmiljöer som ska bevaras och lyftas fram. Men självklart finns det ett jämställdhetsperspektiv även på kulturarvssektorn.

En kommun lyfter oftast fram kyrkor, statyer, fasader och slott – vilka ofta manifesterar traditionell manlig verksamhet och manliga företrädare. Arbetsplatser som kulturminnesförklarade är i hög grad sammankopplade med manliga yrken inom exempelvis olika bruksmiljöer, sjöfart och stembrott. Kvinnliga kulturmiljöer finns dock vanligtvis inom den privata sfären, såsom kök, tvättbryggor, spinnerier och vävstugor.

Hur fördelas de kulturmiljöhistoriska resurserna mellan miljöer och byggnader med traditionellt kvinnlig eller manlig anknytning? Värnar kommunen om kulturminnesområden med kvinnohistoriska värden?

Jämställdhets- och mångfaldsperspektiv är ett övergripande verksamhetsmål för exempelvis Riksantikvarieämbetet och ska integreras i myndighetens verksamhet. Myndigheterna inom Kulturdepartementets ansvarsområde har bl.a. till uppgift att ”främja en samhällsutveckling som kännetecknas av jämställdhet mellan kvinnor och män”. I arbetet med att nå ett hållbart samhälle ska man använda sig av kulturmiljöarbetet som en drivande kraft. Uppgiften är naturligtvis komplex och inbegriper att lyfta fram ”ett mångtydigt och skiftande förflutet på bekostnad av en historieskrivning som lett till grova förenklingar av verkligheten” (RAÄ 2007). Det handlar om att ge perspektiv på samtiden och tillvaron genom historieberivningen, i stället för en historieberivning som framhåller oavbruten kontinuitet mellan nuet och det förflutna och som kan användas för att legitimera en viss social ordning i dagens samhälle. Kulturarvet ska vara en tillgång i samhällsbyggandet som både kvinnor och män ska kunna identifiera sig med. Vi måste därför alltid analysera och ifrågasätta hur vi använder vår kulturhistoria och vad vi väljer att lyfta fram.

Sammanfattningsvis utgör alltså kulturarvssektorn en mycket viktig del av ett jämställt samhällsbyggande och ger oss föreställningar om hur saker ”är” eller ”inte är”.

8 En trygg miljö för alla

Stadsplanering ur ett jämställdhetsperspektiv handlar bl.a. om att utomhusmiljön måste göras tillgänglig för alla, både kvinnor och män. Fler kvinnor än män är rädda för våld och övergrepp. Det gäller att även förstå grundorsaken till rädslan. Carina Listerborn, forskare vid Chalmers tekniska högskola, förklarar rädslan så här:

Att kvinnor är rädda är ett problem som grundar sig i att det finns en könsmaktsordning. Det handlar alltså inte om att addera ett kvinnoperspektiv på trygghetsfrågan utan om att integrera ett maktperspektiv på problemet rädsla. Det problemet löses inte med flera lampor, däremot kan bättre belysning lindra den vardagliga otryggheten.

Det sägs ibland att kvinnors rädsla är oproportionerligt stor i förhållande till risken att utsättas för brott. Listerborn menar att rädslan borde tas som utgångspunkt för en diskussion om hur maktförhållanden kommer till uttryck i människors användning av staden, för i förlängningen påverkar det här alla kvinnors liv och handlingsutrymme. Undersökningar har visat att reellt och

Fel! Okänt namn på

upplevt hot om våld påverkar handlingsstrategier för alla kvinnor, dvs. att kvinnor, oavsett om man känner konkret rädsla eller inte, agerar utifrån en förståelse av en våldsnärvaro. När kvinnor i vårt samhälle tvingas leva med ett underliggande hot mot sin kroppsliga integritet och självbestämmanderätt blir det ytterst en fråga om demokrati och grundläggande mänskliga fri- och rättigheter.

Det fysiska rummets utformning påverkar i hög grad upplevelsen av rädsla, och den otrygghet som diskuteras ovan borde vara lätt att minska med relativt enkla medel. Naturligtvis krävs det såväl sociala som ekonomiska insatser för att skapa en trygg miljö, och även andra samhällsfaktorer spelar in. Men den fysiska planeringen har stor betydelse, och det går att peka på en rad faktorer som direkt ökar eller minskar tryggheten. Förutsättningarna för att lyckas ökar dock betydligt om perspektivet och kunskapen finns med redan på ett tidigt stadium av planeringen.

I stadsplaneringen måste man exempelvis medvetet skilja kvinnor och män åt i analysen, eftersom kvinnor och män inte upplever trygghet och säkerhet på samma sätt. I dag läggs generellt för liten tonvikt vid just kvinnors rädsla. Frågorna om stadens tillgänglighet och om trygghet behandlas som könsneutrala fast de inte är det. Kvinnors rädsla för brott måste tillmätas större betydelse. Om trygghetsaspekten alltid beaktas i ett tidigt skede av den kommunala planeringen slipper man de svårigheter och ökade kostnader som det innebär att i stället rätta till misstagen i efterhand.

Generellt kan man säga att en trygg plats är en plats där många olika sorters människor rör sig. Mötesplatser skapar trygghetskänslor oavsett om det är främlingar som finns omkring oss. Studier som jämfört olika typer av stadsplaners inverkan på trygghet och säkerhet har visat att om gatorna följer ett rutsystem, kantade av hus med fönster mot gatan, blir det en bättre genomströmning av människor och trafik, vilket leder till ett ökat antal mötesplatser och fler människor. I en befintlig miljö kan detta vara svårt att förändra, men en och annan gata kanske kan rätas ut och återvändsgränder tas bort. Hållplatser långt från bostäder är en annan fråga som är enkel att såväl nyplanera som att förändra.

I ett exempel på trygghetsskapande arbete i Toronto, Kanada, låter man t.ex. numera passagerarna hoppa av bussarna var som helst längs färden under nattetid – detta främst för att kvinnor ska slippa den ensliga och ofta dåligt upplysta vägen mellan busshållplats och bostad. Vidare kan motionsslingan, avskilda cykelvägar, dålig belysning och gångtunnlar skapa stor otrygghet bland kvinnor. Det är olämpligt med slutna rum med höga häckar eller växter. Fri sikt ska alltid eftersträvas.

I Umeå förändrades ett parkeringshus utifrån ett jämställdhetsperspektiv. Frågor som ställdes var hur det var att vara kvinna eller man i denna miljö, hur det var att vara kvinna eller man med småbarn i denna miljö, hur det var att vara en gammal kvinna eller man och om miljön i parkeringshuset kändes otrygg. Efter analysen av dessa frågor, blev slutsatserna att parkeringshuset bör förändras enligt följande:

Fel! Okänt namn på

- ? Ramperna mellan varje parkeringsdäck lutade kraftigt, vilket gjorde det svårt och farligt för den som drar barnvagn eller använder rullstol.
- ? Grå betong gav ett mörkt och trist intryck.
- ? Trapphusen på utsidan gav känsla av instängdhet och var obehagliga att nyttja.
- ? Det fanns inga skyltar till hissarna.

Mot bakgrund av analysen gjordes sedan förändringar som upplevdes positivt av de kvinnor som besökte parkeringshuset.

Enkelt uttryckt handlar det om vilken sorts stad vi vill ha, och det är till sist en fråga om att arbeta utifrån en helhetssyn som inte bör lämnas över till de privata intressenter som är villiga att sälja säkerhet som vilken vara som helst.

9 Inför jämställdhetskonskvensbeskrivningar

Problemet med att få en jämställd planering beror inte bara på ovilja utan är ofta en brist på kunskap om hur en sådan jämställd planering ska genomföras. Det saknas metoder för att synliggöra skillnader mellan kvinnor och män. Det är fortfarande alldeles för få planerare och förtroendevalda som från början har med ett jämställdhetsperspektiv. I bästa fall kommer jämställdhetsaspekterna in i ett senare skede, men blir då en sidofåra i stället för att vara en integrerad del av samhällsplaneringen. Det är vanligt att jämställdhetsperspektivet saknas i planens visioner och i de övergripande målen för förändringen.

Ett sätt att råda bot på ovan nämnda problem är att beskrivningen av konsekvenserna för jämställdheten blir ett obligatoriskt inslag i detalj- och översiktsplaner. Konsekvensbeskrivningen skulle då kunna vara ett beslutsunderlag på liknande sätt som dagens miljökonsekvensbeskrivningar (mkb). Om förslaget inte bedöms ha någon inverkan från jämställdhetssynpunkt ska även detta noteras, på samma sätt som dagens mkb enligt plan- och bygglagen.

Jämställdhetskonskvenserna ska kunna utläsas som en del av de sociala frågorna. I de kommuner där jämställdhetsperspektivet varit en naturlig del i början av planprocessen har resultatet varit positivt. Genom att använda jämställdhetskonskvensbeskrivningar som metod blir det lättare att synliggöra skillnader mellan kvinnor och män. I den fortsatta beredningen av dessa frågor bör regeringen därför utreda förutsättningarna för att införa krav på jämställdhetskonskvensbeskrivningar i plan- och bygglagen. Detta bör riksdagen som sin mening ge regeringen till känna.

Fel! Okänt namn

10 Krav på könsuppdelad statistik i planeringsdokumenten

Om man ska lyckas i ambitionen med att få en mer jämställd planering krävs det en könsuppdelad statistik. Med könsuppdelad statistik är det lättare att göra konsekvensanalyser för bägge könen. Innan man över huvud taget kan göra förändringar ur ett jämställdhetsperspektiv inom den fysiska planeringen måste man ta reda på vilka skillnader eller likheter som råder mellan könen. Utan denna bakgrundstatistik blir det svårt att sätta in åtgärder, eftersom man inte vet vilka skillnader som råder mellan kvinnor och män. En könsuppdelad statistik utgör sålunda ett värdefullt kunskapsunderlag.

Könsuppdelad statistik bör alltid finnas med som underlag i samband med framtagande av översiktsplaner, detaljplaner och andra dokument som har betydelse för framtidens fysiska planering. Detta bör riksdagen som sin mening ge regeringen till känna.

11 Styr de statliga myndigheterna

Kvaliteten i myndigheternas jämställdhetsarbete måste höjas avsevärt. Statlig verksamhet bör delas in i utgiftsområden och politikområden och omfattas av resultatstyrningen i staten. De statliga organen har ett ansvar för att integrera jämställdhetsperspektiv i sin verksamhet, och staten bör ställa krav på att jämställdhetskonskvenserna beskrivs i samband med ett myndighetsbeslut. Detta kan staten ålägga myndigheterna genom att i regleringsbrev eller instruktion ställa krav på de myndigheter som handhar markanvändning och byggande.

Med anledning av ovanstående bör regeringen i regleringsbrev eller instruktion ställa krav på att det ska upprättas analyser om konsekvenserna för jämställdheten av olika myndighetsbeslut som rör markanvändning, byggande och rumslig struktur. Detta bör riksdagen som sin mening ge regeringen till känna.

12 Ändra plan- och bygglagens portalparagraf

Plan- och bygglagens portalparagraf har följande lydelse:

1 § Denna lag innehåller bestämmelser om planläggning av mark och vatten och om byggande. Bestämmelserna syftar till att med beaktande av den enskilda människans frihet främja en samhällsutveckling med jämlika och goda sociala levnadsförhållanden och en god och långsiktigt hållbar livsmiljö för människorna i dagens samhälle och för kommande generationer.

Det är alltså en könsblind portalparagraf som inte synliggör vare sig kvinnor eller män och som därför upprätthåller normen som säger att människan är en man. I förarbetet till lagen går det dock att hitta skrivningar om att grundläggande syften med lagen är ”att främja jämställdheten mellan kvinnor och män”. Konkret innebär detta att planläggningen bör bidra till väl fungerande arbetsmarknader och till att bostadsområdena utformas så att olika former av boende kan integreras och kvinnors deltagande i förvärvsarbete kan underlättas. En viktig notering är att jämställdheten här kopplas till förvärvsarbete och inte till möjligheten att delta i utformningen av den fysiska miljön.

Det finns alltså ganska mycket som talar för att portalparagrafen måste ändras. Jämställdhetsperspektivet måste påverka förfarandet vid upprättandet av plandokument såsom detaljplaner och översiktsplaner. En ändring av PBL leder naturligtvis inte direkt till förändringar i analys av hur markanvändningen påverkar kvinnor och män. Men det är ändå en viktig politisk signal som riksdagen sänder ut till kommunerna, som innehar planmonopol över mark och vatten. Jämställdhetsaspekterna bör därför konkretiseras i plan- och bygglagen genom ett tillägg i själva portalparagrafen. Detta bör riksdagen som sin mening ge regeringen till känna.

Det är även viktigt att Sverige driver frågan om vikten av ett jämställdhetsperspektiv i EU. Den europeiska unionen har många dokument som är kopplade till miljö och fysisk planering. Sverige bör aktivt verka för att ett jämställdhetsperspektiv inarbetas i alla EU:s olika dokument som rör miljö och den fysiska planeringen. Detta bör riksdagen som sin mening ge regeringen till känna.

13 Starta pilotprojekt i kommunerna

År 1996 presenterade Boverket en rapport, Hela samhället, som beskrev jämställdhetsaspekter på fysisk planering och byggd miljö. Boverket föreslog ett antal åtgärder för att fortsätta arbetet med kunskapsbyggnad och attitydförändring när det gäller jämställdhet och fysisk planering. Ett av förslagen var att starta ett kommunförsök i cirka tio kommuner. Här skulle både glesbygdskommuner och tätbebyggda kommuner delta. Tanken var att kommunerna själva skulle ansöka och formulera projektansökan. Kommunerna skulle åläggas att sätta upp mål för vad de ville åstadkomma och sedan redovisa resultatet av arbetet. Boverket skrev:

Det är viktigt att kommunerna själva kommer med förslagen. Det kan gälla att arbeta med jämställt sammansatta arbetsgrupper, att särskilt fånga upp, engagera och lyfta fram kvinnor i planarbetet, att finna nya organisationsformer och arbetsmetoder, att pröva nya samrådsformer, att framställa planhandlingar och andra dokument där jämställdhetsaspekterna tydliggjorts, att testa checklistor eller att finna andra metoder. Målet ska vara att jämställdhetsperspektiv på sikt integreras i den ordinarie verksamheten.

Fel! Okänt namn på

Kommunförsöken var tänkta att pågå i tre år för att därefter utvärderas. Under hela kommunförsöket skulle forskare vara inkopplade i arbetet och fungera som bollplank. Boverket skulle sköta administrationen av försöket, men utvärderingen var tänkt att ske i samråd med Naturvårdsverket, Nutek, Glesbygdsverket och Kommunförbundet.

Dessvärre ledde Boverkets förslag inte till att något kommunförsök påbörjades. Mycket talar för att upplägget med kommunförsök fortfarande är relevant och viktigt att genomföra. De erfarenheter som framkommer i samband med kommunförsöken kan utgöra en viktig länk till att bygga upp kunskaper och få till en attitydförändring. Regeringen bör därför ge Boverket i uppdrag att undersöka möjligheten att starta ett pilotprojekt i ett tiotal kommuner rörande jämställdhet och fysisk planering och begära att Boverket presenterar ett konkret förslag för projektets genomförande.

Vänsterpartiet har tidigare framfört detta förslag. I betänkande 2006/07:CU19 har civilutskottet avfärdat förslaget med hänvisning till Regeringskansliets pågående beredning av PBL-kommitténs slutbetänkande. Vänsterpartiet menar att detta förslag inte har något samband med nämnda beredning och föreslår därför att Boverket ges uppdraget att starta ett pilotprojekt rörande jämställdhet och fysisk planering enligt ovan. Detta bör riksdagen som sin mening ge regeringen till känna.

Stockholm den 18 september 2007

Lars Ohly (v)

Wiwi-Anne Johansson (v)

Elina Linna (v)

Marianne Berg (v)

Egon Frid (v)

Hans Linde (v)

Kent Persson (v)

Alice Åström (v)